

8980

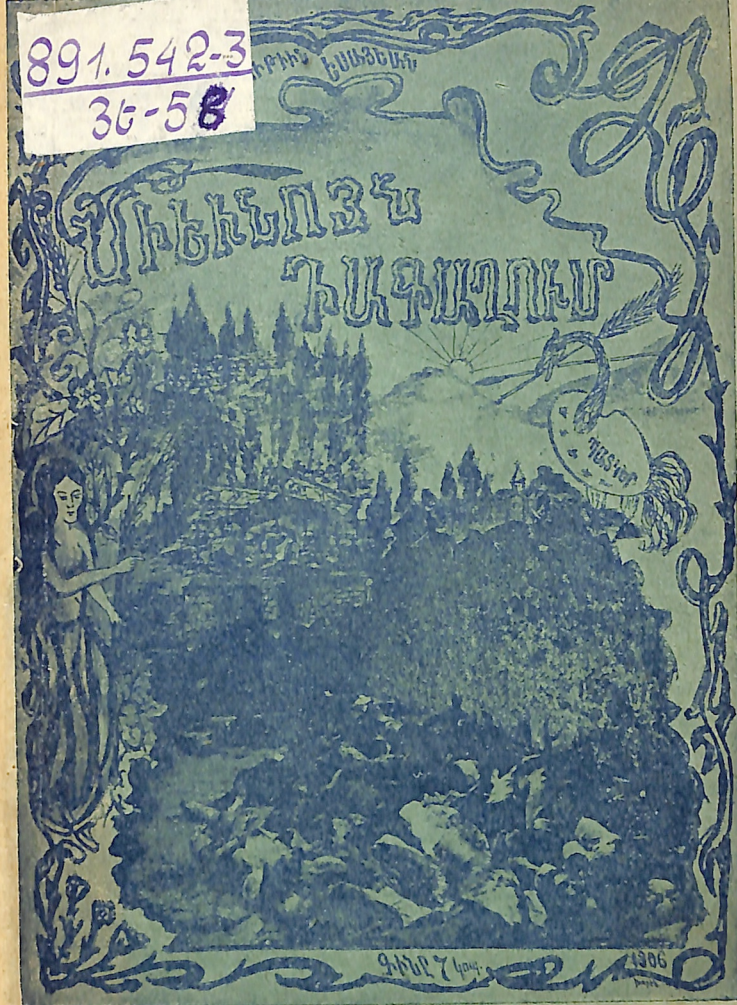
891 99

6-58

1906

891.542-3

36-58

3411

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՍՍՑԵԱՆ

891.542-3-

36-58

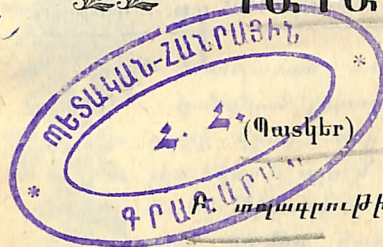
✓

ՄԻՆԻՍՏՐ

ԴԱԳԱՂՈՒՄ...

809 9-

ԹԻՖԼԻՉ

Էլեկտրոնային հաղորդակցության միջոցով, 15. 1906. (152)

1. 7003

2930

Дозволено цензурою, 18 октября 1905 года. г. Петербургъ.

ՄԻԵՒՆՈՅՆ ԴԱԳԱՂՈՒՄ...

Ամպամած մռայլ օր էր
կանգնած լքեալ Բ... քա-
ղաքի վրայ, որը դեռ ուշքի
չէր եկել և սգում էր լուռ ու
մունջ: Միքանի օր առաջ թափ-
ված անմեղ մարդկանց յոր-
դանոս արեան հեռքը դեռ չէր
ոչնչացել երկրի վրայից. ա-
մեն ինչ անխտիր կլանող հըս-
կայ ծովը հրէշային իրակա-
նութիւնից յուզված շարունա-
կում էր փոթորկվել. ալիքնե-

ըր լեզու առած՝ մրմնջում էին—եղբայրա-
պանութիւն...

Նղանակը բաւական ցուրտ էր: Քա-
ղաքում կենդանութեան նշոյլ չէր նկատ-
վում. կարծես, նրա բնակիչները իսպառ
ջնջվել էին շէյթանի սարքած մահաբեր
դաւաղութիւնից:

Հեռվում երևում էին ահաբեկված Բա-
լախանին ու Սև քաղաքը, որոնք, կարծես,
աւելի էին սեպցել. բայց ոչ թէ սովորական
ծխից ու մազութից, այլ ստորաքարշ սա-
տանայի սև սրից սարսափած... Այլևս չէ
լսվում ամենի մեքենաների խլացուցիչ գո-
ռոցն ու աղմուկը. անդորրութիւն և խոր-
հրդաւոր լռութիւն է տիրում...

Սակայն Բ. քաղաքի գերեզմանոցում
աւելի մեծ շարժում կայ. այնտեղ մի կող-
մում կուտակված են նահատակների դիակ-
ները, որոնք այլանդակված և կարծես վայ-
րենի գազաններից յօշոտված, այստեղ-այն-
տեղ թափթափված են իրար վրայ, ինչպէս
ապրանքի կոյտեր... Նրանց մէջ կան զա-

...մի կողմում կուտակված են նահատակները դիակները...

ռամեալ ծերունիներ, նորափթիթ կոյս աղ-
ջիկներ, դեռահաս, առոյգ երիտասարդներ,
չարքաշ մայրեր, սրախողխող մանկիկներ,
որոնց անմեղ, մեռելային դէմքերը դէպի
երկինք դարձած՝ նախատում էին նախախ-
նամուլթեան անտարբերութիւնը...

Հէքիթական աշխարհի մի կենդանի
պատկեր էր այդ տեսարանը:

Որգեկորոյս մայրն իր միխուճար գա-
ւակին էր փնտրում լալագին, արագօրէն
դիակները պտրտելով. ջահէլ կինը իր սի-
րած նորապսակ ամուսնուն էր որոնում,
խելագարի նման շարժումներ գործելով.
Փոքրիկ մանուկները «հայրիկ ջան, մայրիկ
ջան» ողբալով, կանչում էին իրանց ծնող-
ներին...

— Թրխկ, Թրխկ... լսվում էր գերեզ-
մանատան մէջ գերեզմանափորների բրիչ-
ների ձայնը: Նրանք անընդհատ փորում
էին ու փորում, սառն հողի մէջ ամփոփելու
հարիւրաւոր վաղամեռիկ ննջեցեալներին,
որոնք այս տանջալից ու թունաւոր աշ-

խարհից գնում էին հանգստանալու յաւի-
տենական անվրդով հանգստութեան գրկում,
որին անկարող է դիպչել երկրային դա-
ժան արարածների սուրն ու խարդախ սա-
տանայակերպի աւերիչ շունչը...

Եւ հին գերեզմանները, կարծես, շշու-
ջում էին նորաթաղների ականջներին ան-
լսելի ձայնով.

— Եկէք, ռվ եղբայրներ, եկէք, հանգս-
տացէք մեզ մօտ. այստեղ լաւ է, խաղաղ
ու ապահով. այստեղ յաւիտենական հանգս-
տի ու համեղբայրութեան աներեկոյթ թա-
գաւորը սիրով կը հովանաւորէ երկրի վրայ
ճնշվող ու կեանքը քարշ տուող մարդկանց.
այստեղ չը կան նենգաւոր դաւադիրներ,
մարդկային խտրութիւն, չարաշունչ ազգա-
տեցութիւն: Եկէք, մենք ամենքս էլ այստեղ
հաւատար եղբայրներ ենք...

— Թրխկ, Թրխկ... աղմկում էր գետի-
նը, որին ձայնակցում էր թաղման մեղե-
դին...

* * *

Գերեզմանատան մի անկիւնում, որտեղ թաղվում էին մեծ մասամբ աղքատ դասակարգի մարդիկ և մշակ օտարականները, երկու հոգի շտապով փորում էին գերեզմաններ: Նրանցից մէկը միջին տարիներ յայր էր, միւսը ծերութեան շրջանը մշտած՝ մօտ 58 տարեկան մարդ: Երկուսի էլ հագուստներից հեշտ էր եզրակացնել, որ նրանք տաճկահայ գաղթականներ էին: Վերջինիս ցնցոտիները, կարկատած չուստերը և վատառողջ կազմուածքը ցոյց էին տալիս նրա դառն աղքատութեան մէջ գտնվելը: Նրա սփրթնած ճակատն իր խոշոր կնճիռներով, արևվառ սև պարանոցը, անխնամ կերպով աճած երկար բեղերն ու միրուքը լրբեկեայն վկայում էին, որ կեանքի հոսովուն հոսանքում խեղճ ծերունին բազմաթիւ փոթորիկների է ենթարկվել:

—Մաթոս ամի, քանի տարի է Ռու-

սաստանում լինելդ, հարցրեց նրան միւս գերեզմանափորը, մի փոքր հանգստանալով և մաքրելով ճակատի աննշան քրտինքը:

—Էհ, Մրոս, ի՞նչ ասեմ. մեծ կոտորածից յետոյ փախայ իմ մինուճար որդուս հետ և եկայ այստեղ. կինս յղի էր այն ժամանակ. իսկ հիմա ծնված որդիս 9-10 տարեկան կը լինի. արդեօք կարժանանամ տեսնել նրան, կարօտեալ կնոջս, հայրենիքս, խօսեց ծերունին վշտաբեկ ձայնով.—և այդ միջոցին երկու խոշոր արցունքներ գլորվեցին նրա մազոտ այտերի վրայով:

—Էհ, ամի, ես էլ ունեմ վաթանում կին, երկու երեխայ, պառաւ մայր. ես էլ այստեղ կարօտի մէջ խաշվում եմ, վրայ բերեց Մրոսն:

Քաղցր յիշողութիւնները բուռն հոսանքով վերակենդանացան պանդուխտ սրտերում. նրանք լուցին և մտքում խօսելով այդ յիշողութիւնների հետ, շարունակեցին փորել:

—Թրխկ, թրխկ, ամեն կողմում փորում էին հողը:

— Թիւրքիայի կոտորածից փախանք, բայց այստեղ, այստեղ աւելի վատթար կոտորածի ենթարկվեցինք, շարունակեց ծերը: Թիֆլիսից նոր էինք եկել Բ... գործ փրկու-րելու. Մինաս որդիս մի գործարանում ընդունվեց ութ բուրլի ամսականով, իսկ ինձ չընդունեցին, առարկելով, որ պառակել եմ, անպէտք եմ: Աղէտի ժամանակ և մինչև այժմ չը կայ իմ անուշիկ բալէս, չը գիտեմ, ուր է նա. ան, Տէրը մի արասցէ, նրան փորձանք պատահած լինի:

Նրա ճակատն աւելի կնճռտովեց. դէմքը մոայլվեց. արցունքները նորէն դուրս գայտեցին նրա խոր ընկած աչքերից:

— Քանի տարեկան է Մինասդ, հարցրեց Մրտօն:

— Զէհէլ-Ղիւան է նա, 25 տարեկան, առողջ, սիրուն տղայ. այսուհետև նա պէտք է լինի մեր օջախի նեցուկը, ես այլևս չեմ կարող աշխատել. վաղաժամ ծերացել եմ, ոտս գերեզմանումն է: Ա՛խ, ինչ լաւ կը լինէր, որ հէնց այս իմ փորած գերեզմանին

մէջ թաղվէի իմ Մինասի ձեռքով և բոլոր հայ գաղթականների վիշտն ու ցաւը հետք ընդմիշտ տանէի...

— Մաթոս ամի, ամենքս էլ մեռնելու ենք. այդպէս մի ասիլ, Աստուած կը բարկանայ:

— Աստուած, միթէ կայ Աստուած. եթէ կայ, հապա ինչո՞ւ է թոյլ տալիս, որ անգէն, անպաշտպան հային ամեն տեղ հալածեն, տանջեն ու կոտորեն, ինչպէս անմեղ ոչխարի: Զէ, Աստուած չը կայ. այս լուսաւոր, քրիստոնեայ երկրի մէջ կատարված այսչափ սրածուլիւնը ինձ բոլորովին յուսահատեցրեց Աստուծոյ դէմ, առայց Մաթոս ամին միքանի խոր հոգեոցներ հանելով, և կրկին շարունակեց փորելը:

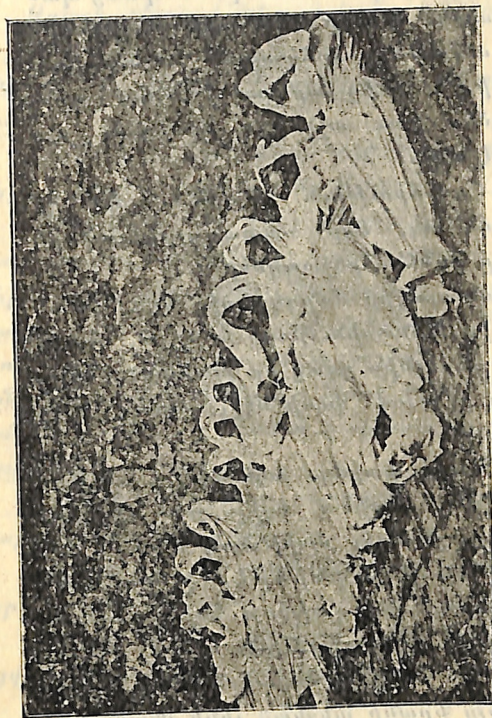
— Աստուած ի՞նչ անէ, ամի, քանի որ մարդիկ այնքան են ամբարտաւանացել, կորցրել խիղճ ու արդարութիւն, որ Աստուած անգոր է նրանց հախից դալ: Բայց հաւատացած եղիր, որ վերջ ի վերջոյ բազմաչարչար ու վաթմանազուրկ հայ ժո-

շուրջի տանջանքին վերջ կը դնէ և կը տայ նրան իր կորցրած նուիրական վաթանք, հոգն ու ջուրը, կը ծագեցնէ նրա գլխին խաղաղութեան ու երջանկութեան կենսաքեր արեւը... ասաց Մրտօն խորհրդաւոր եղանակով:

— Ա՛խ, ռւր է, ռւր է, իհարկէ ես չեմ արժանանալ այդ օրին, թող գոնէ իմ ազիզ Մինասն ու որդիքը տեսնեն այդ երջանիկ օրը, և թող ամեն մի ճնշված մարդու գլխին ծագէ այդ արեւը, հրճուանքով գոչեց ամին, ձեռները դէպի երկինք պարզելով:

Նոյն րօպէին նրանից մի փոքր հեռու բերեցին ու հողին յանձնեցին մի երիտասարդ հայի:

— Խեղճ ջիւան արեւ, ցաւակցեց Մաթոս ամին, միթէ այդչափ մեծ յանցաւոր էիր հայ լինելովդ, որ ծաղիկ կեանքիդ թելը կտրել տեսին... Նարաբ հայրդ գիտե՞ք մահը և երբ, իմանայ, կարօղ է կենդանի մնալ: Ա՛խ թէ ինձ կը տային արիւնար-

... մեռելային դմբը դէպի եկի՞նք դարձ՝ մախաւ՝ էին մախախախտեցան անարարութիւնը...

քու մարդկանց դատաստանը, ես նրանց պատառ-պատառ կանէի և կը գցէի գազանների առաջ, ատամները կը ճտացրեց նա և բրիչով ալնպիսի մի ուժեղ հարուած իջեցրեց հողին, որ կարծես նրա աչքերին երևեցան այդ մարդհրէշները:

— Համբերութիւն, Մաթոս ամի, կը գայ ժամանակ, երբ սատանայակերպներն տեղը կը բռնեն հրեշտակները...

Դազադակիր մարդկանցից մէկը նման թուաց իր Մինասին. բայց երբ նա մօտից անցաւ, ծերունին զգաց իր խաբված լինելը, և նորից իջնելով փոսի մէջ, սկսեց հողը դուրս տալ:

— Գուցէ փախել, ազատվել է քո Մինասը, ամի, հանգիստ եղիր, շատ մի վըր-դովուիր, աշխատեց մխիթարել Մրտօն:

— Ի՞նչ, ի՞նչ, փախել է, ոչ, դու նրան չես ճանաչում, նա վախկոտ հայ չէ. նա առիւծի սիրտ ու քաջութիւն ունի: Աղէտի միջոցին նա ձեռքերը ծալած, նստած չէր լինի... բայց երանի անգլաս լինի մնացած:

Նրանք լռեցին և շարունակեցին գործը: Զգալի կերպով նկատելի էր, որ ծեր գերեզմանափորը հետզհետէ ուժասպառ էր լինում: Նրա թևերի ջլերը կանգ էին առնում:

— Մաթոս ամի, դուրս արի փոսից, մենք լը բերեցին, ձայն տուեց Մրտօն:

Ծերունին նրա օգնութեամբ դուրս եկաւ փոսից: Ննջեցեալն արգէն դրած էր գերեզմանի շրթունքին: Պանդուխտ դազադակիրները, թւով ինն հոգի, տեսնելով Մաթոս ամուն, խորհրդաւոր հայացքներ ու շըշընջոցներ փոխանակեցին իրար մէջ: Քահանան չափազանց շտապ կարդում էր ծրողականութիւնը:

— Ո՞վ է ննջեցեալը, հետաքրքրութեամբ հարցրեց Մաթոս ամին:

Ոչ ոք չը պատասխանեց. բոլորն էլ արձանացած մնացին:

Խեղճ մարդը մի վատ զգացմունքով լցված վրայ ընկաւ, բացեց դազաղը:

— Մինասը, իմ բալէն... յանկարծա-

կան մի ճիշ արձակեց և ընկնելով դիակի վրայ, մնաց անշնչացած դրութեան մէջ...

Մեռեալը նրա որդին էր...

Փոքր ինչ յետոյ՝ նոր փորած գերեզմանի մէջ ամփոփեցին նրա և իր որդու դիակները, բարձրացրին մի անշուք հողաթումբ, որը լուռ, սակայն պերճախօս, բարբառով գնաց կրկին անգամ բաղխելու անտարբեր յաւիտենականութեան դռները և աշխարհի հազարաւոր տառապեալների հեծեծանքները հասցնելու յաւիտենական մեծ դատաւորի ականջին...

Գերեզմանոցում աղմուկը հետզհետէ մեծանում էր. լսվում էին շարունակ սգացողների հեծկտանքներն ու վայնասունը, որոնց արձագանք էր տալիս գերեզմանափորի միապաղաղ փորելու ձայնը.

— Թրխկ, Թրխկ...

8980

2013

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0333344

